

GESCHIEDENIS VAN HET CHRISTENDOM

Doelstelling

De colleges beogen de studenten een zodanig inzicht in de geschiedenis van het christendom te geven, dat zij teksten en uitingen van het christelijk geloof met betrekking tot de relatie tussen (het) God(delijke) en mens/wereld in hun context kunnen verstaan. Daarbij gaat het om het christendom in zijn volle breedte, inclusief dissidente stromingen en personen, met speciale aandacht voor de vrijzinnigheid.

Het programma Geschiedenis van het christendom omvat drie onderdelen, en is als volgt verdeeld over het oriëntatietraject:

Onderdeel 1: Het ontstaan en de groei van het vroege christendom in de eerste eeuwen.

Onderdeel 2: De geschiedenis van het christendom in de middeleeuwen en van de ideeën van de middeleeuwse wereld.

Onderdeel 3: Christendom van de reformatie tot heden (inclusief de ontwikkeling van de vrijzinnigheid en vrijzinnige ideeën, het religieus humanisme en het unitarisme).

Hieronder volgt per onderdeel een specifieke omschrijving.

Onderdeel 1 - Het ontstaan en de groei van het vroege christendom in de eerste eeuwen

3 dagdelen (dagdeel=2 ½ uur)

Docent: dr. P. (Paul) Wansink

College 1: De vroege kerk in het Romeinse imperium

De eerste christenen leefden te midden van het pluriforme en multiculturele Romeinse rijk. Te midden van een veelheid aan religieuze overtuigingen hebben de volgelingen van Jezus kans gezien een organisatie en een leefwijze op te bouwen. Daarbij valt op dat er zeker in de eerste eeuwen allerlei groeperingen bestonden. We bekijken die bonte verscheidenheid en onderzoeken de relatie tussen kerk en staat in de eerste eeuwen. Er blijken verrassende parallellen met onze postmoderne cultuur.

Literatuur:

Verplicht:

- N. van den Akker en P. Nissen, *Wegen en dwarswegen. Tweeduizend jaar christendom in hoofdlijnen*, Amsterdam, 1999, p.13-36.

Aanbevolen:

- E. Meijering, *Geschiedenis van het vroege Christendom. Van de jood Jezus van Nazareth tot de Romeinse keizer Constantijn*, Amsterdam, 2004.
- D. de Waele, *Ontluikend Christendom. Cultuurgeschiedenis van een nieuwe religie in de Grieks-Romeinse wereld*, Utrecht, 2021.

College 2: Het ontstaan van vormen van geloofsleer in de vroegchristelijke theologie met bijzondere aandacht voor de gnosis

In de loop van de 2^e en 3^e eeuw ontstond steeds meer de behoefte het geloof te doordenken en te verantwoorden naar de omringende cultuur. Dat gebeurde op zeer verschillende manieren. We volgen het ontstaan van belijdenissen, maar ook het gedachtegoed van de gnosis. Tenslotte staan we stil bij de grote vroegkerkelijke theoloog Origenes. De dialoog met het jodendom en de omringende pagane cultuur krijgen enige aandacht.

Literatuur**Verplicht:**

- N. van den Akker en P. Nissen, *Wegen en dwarswegen. Tweeduizend jaar christendom in hoofdlijnen*, Amsterdam, 1999, p. 36-52.

Aanbevolen:

- R. van den Broek, *Gnosis in de Oudheid*, Amsterdam 2010.
- G. Quispel, *Valentinus de gnosticus en zijn Evangelie der waarheid*, Amsterdam, 2003.
- E. Meijering, *Irenaeus. Grondlegger van het christelijk denken*, Amsterdam, 2001.

College 3: De Constantijnse wending en de ontwikkeling naar een theologie van de late oudheid in het werk van Augustinus

In dit college vragen we eerst aandacht voor de immense betekenis voor de latere ontwikkeling van het christendom die bekering van keizer Constantijn heeft gehad. In feite is er pas na Constantijn sprake van 'christendom' verstaan als een vermenging van kerk, staat en de Europese cultuur. Voor de kerk was dit een ingrijpende verandering, waarbij de pluriformiteit steeds sterker onder druk kwam te staan. Bijzondere aandacht geven we tenslotte aan de persoon en het werk van Augustinus, die is te beschouwen als samenvatting van de theologische ontwikkelingen en tevens een overgang vormt naar de Middeleeuwen.

Verwerkingsopdracht

Een schriftelijke opdracht, waarvoor de volgende richtlijnen gelden:

Tijdens het laatste college worden de vragen met eventuele kopieën door de docent aangeleverd. De vragen mogen thuis worden beantwoord met behulp van de verplichte literatuur. Het zijn vragen die het inzicht van de student toetsen.

Literatuur:**Verplicht:**

- N. van den Akker en P. Nissen, *Wegen en dwarswegen. Tweeduizend jaar christendom in hoofdlijnen*, Amsterdam, 1999, p. 52-74.

Aanbevolen:

- Het hierboven genoemde boek van Meijering.
- J. Lendering en V. Hunink, *Het visioen van Constantijn. Een gebeurtenis die de wereld veranderde*, Utrecht 2018.
- Over Constantijn zal digitaal een artikel worden aangeleverd. (P.L. Wansink, 'Theologia crucis en sola scriptura in het christendom van keizer Constantijn en Lactantius', 2003)

Onderdeel 2 - De geschiedenis van het christendom in de middeleeuwen en van de ideeën van de middeleeuwse wereld

2 dagdelen (dagdeel=2 ½ uur)

Docent: dr. R.P.H. (Rob) Pauls

Inhoud

Kennismaking met het Middeleeuwse Christendom in de vroege en de latere Middeleeuwen.

Behandeld worden:

- de ontwikkeling van de kloosterordes;
- het ontstaan van allerlei vormen van lekenvroomheid, religieuze bewegingen en mystiek in de latere Middeleeuwen;
- de scholastiek;
- de geschiedenis van het institutionele Christendom.

De interpretatie benadrukt het eigen karakter van het Middeleeuwse Christendom, de maatschappelijke context waarin Kerk en Christendom functioneerden, het dynamische en pluriforme karakter van de Middeleeuwse samenleving en religie en de doorwerking van het Middeleeuwse Christendom in de moderne en postmoderne tijd.

Doelstelling

Basiskennis van de geschiedenis van het Middeleeuwse Christendom in zijn maatschappelijke context, correctie van het gangbare beeld van het Middeleeuwse Christendom, inzicht in het belang van de Middeleeuwen voor het ontstaan van de moderne tijd.

Verwerkingsopdracht

Beknopt leesverslag van de verplichte literatuur.

Literatuur:

Verplicht

- C.H. Lawrence, *Kloosterleven in de Middeleeuwen in West-Europa en de Lage Landen*, Pearson Education, 2004.
 - Hoofdstuk 2. De regel van St. Benedictus
 - Hoofdstuk 9. Het cisterciënzer model
 - Hoofdstuk 13. De bedelordes
- R. van Dijk, *Twaalf kapitels over ontstaan, bloei en doorwerking van de Moderne Devotie*, Hilversum, 2012.
 - Hoofdstuk 7. Spiritualiteit van de innigheid. Mystiek en kerkkritiek in de Moderne Devotie.

Onderdeel 3 - Christendom van de reformatie tot heden (inclusief de ontwikkeling van de vrijzinnigheid en vrijzinnige ideeën, het religieus humanisme en het unitarisme)

4 dagdelen (dagdeel=2 ½ uur)

Docent: dr. P. (Paul) Wansink

Doelstelling

- De student leert de achtergronden van de Reformatie kennen en kan de Hervorming plaatsen als een beweging in de moderne wereld.
- Door de bestudering van de Verlichting en de daaropvolgende periode van de moderniteit en de laatmoderne samenleving ontwikkelt de student inzicht in het ontstaan van het kritische denken en de bronnen van het vrijzinnig christendom.

Colleges 1 en 2: De kerkhervorming in de 16^e eeuw en de ontwikkelingen van die hervorming tot een brede 'protestantse' beweging.

De 16^e eeuw is een van de boeiendste perioden uit de geschiedenis. De twee-eenheid van de Middeleeuwse kerk en staat brokkelde langzaam af. Er was sprake van een enorme religieuze vernieuwingsdrang. In dit college geven we aandacht aan 'drie reformaties': die van Luther en de Duitse vorsten; de stadsreformatie van Calvijn en de (zogenoemde) Radicale Reformatie. Vervolgens is er aandacht voor het specifieke karakter van de Hervorming in de Nederlanden en de ontwikkeling van de Radicale Reformatie. De verdere vertakking van het Protestantisme en het ontstaan van een protestantse scholastiek en vervolgens het spanningsveld met de Verlichting sluiten deze twee colleges af.

Literatuur colleges 1 en 2

Verplicht:

- N. van den Akker en P. Nissen, *Wegen en dwarswegen. Tweeduizend jaar christendom in hoofdlijnen*, Amsterdam, 1999, p. 147- 191.

Aanbevolen:

- H. J. Selderhuis (red.), *Handboek Nederlandse Kerkgeschiedenis*, Kampen, 2006, p. 219-277. (Hier verschijnt naar verwachting in december 2023 een herziene druk van.)
- M. van Veen, *Luther en calvinistisch Nederland*, Utrecht, 2017.
- M. van Veen, *De kunst van het twijfelen. Sebastian Castello (1515-1563) Humanist, calvinist, vrijdenker*, Zoetermeer, 2012.
- A. Ryrie, *Protestanten. Het geloof dat de moderne wereld vormgaf*, Amsterdam 2017. (vertaling uit het Engels.)

College 3: De invloed van de Verlichting op de kerk en de reacties daarop in de periode van de Romantiek en het Réveil

Door de ontwikkeling van de wetenschap en de techniek in de 19e eeuw groeide het vertrouwen in de menselijke rede en tegelijk ook de twijfel aan de traditionele Bijbeluitleg en het kerkelijk gezag. In het Modernisme – later spreekt men van de Vrijzinnigheid - wordt getracht geloof en wetenschap met elkaar te verzoenen. Het groeiend rationalisme roept ook verzet op. In de periode van de Romantiek ontstaat een beweging als het Réveil die het christelijk geloof wil wegroepen uit burgerlijkheid en verstandelijkheid en de nadruk legt op persoonlijke geloofsbeleving en sociale beweging.

College 4: **De kerk in de 20e eeuw; de wereldoorlogen en de overgang van een moderne naar een laat (of post) moderne tijd. Hoe bezien we het (vrijzinnig) christendom aan het begin van de 21^e eeuw?**

Verwerkingsopdracht colleges 1 t/m 4

Nader in te vullen

Literatuur colleges 3 en 4

Verplicht

- N. van den Akker en P. Nissen, *Wegen en dwarswegen. Tweeduizend jaar christendom in hoofdlijnen*, Amsterdam, 1999. Daaruit: hoofdstuk 6: par. 48, 49, 50 en 51 lezen, en hoofdstuk 7, 'Kerk en christendom in de moderne tijd', bestuderen.

Aanbevolen

- E. Cossee, 'Tegendraadse theologie: terugblik op vier eeuwen vrijzinnigheid in Nederland', in: *Een beetje geloven. Actualiteit en achtergronden van het vrijzinnig christendom*, Amsterdam, 1999.

Suggesties

- *Balans in beweging (de NPB 1870-1995)*, uitgave NPB Zwolle, 1995.
- R. Benjamins, *Een en Ander. De traditie van de moderne theologie*, Kampen, 2008.
- R. Benjamins, J. Offringa en W. Slob (red.), *Liberaal christendom. Ervaren, doen, denken*, Vught, 2016.
- M.B. ter Borg, *Vrijzinnigen hebben de toekomst. Een essay*, Zoetermeer, 2010.
- C. Doude van Troostwijk, *Leven met Albert Schweitzer. Pleidooi voor mystiek optimisme*, Zoetermeer, 2013.
- A. Greenwood en M.W. Harris, *An Introduction to the Unitarian and Universalist Traditions*, Cambridge, 2011.
- C.J. den Heyer, *Ruim geloven. Een theologisch zelfportret*, Zoetermeer, 2000.
- C. Jacobs e.a. (red.), *Tegendraads. Vrijzinnige stemmen op het kruispunt van geloven en denken*, Damon & De Ploeg, 2005.
- R. Klooster, *Het vrijzinnig protestantisme in Nederland*, serie Wegwijs, Kampen, 2006.
- J. Lindeboom, *Geschiedenis van het vrijzinnig protestantisme*, 3 delen, Assen, 1933.
- A. van der Meiden, *Een ander fundament. Orthodoxie en Vrijzinnig: een Confrontatie*, Baarn, 1988.
- E.P. Meijering, *Het Nederlands christendom in de twintigste eeuw*, Amsterdam, 2007.
- W. Houweling en E.J. Tillema (red.), *Geloven, zo kan het ook. Vrijzinnige visies op theologische thema's*, Vught, 2011.